

праця. - С.169; 32. ЦДАГО України. - Ф.1.- Оп.20. - Спр.1305. - Арк.177; 33. Рибак І. В., Красносілецький Д. П. Вказана праця. - С.233; 34. ЦДАГО України. - Ф.1. - Оп.20. - Спр.1305. - Арк.179; 35. Там само. - Арк.179., (Байда)Коваль Р. Вказана праця. - С.169; 36. ЦДАГО України. - Ф.1. - Оп.20. - Спр.1305. - Арк.179; 37. Там само. - Арк.181; 38. Там само. - Арк.225; 39. Коваль Р. Вказана праця. - С.169; 40. ЦДАГО України. - Ф.1. - Оп.20. - Спр.1305. - Арк.177; 41. Гальчевський-Войнаровський Я. Вказана праця. - Ч.2. - С.115; 42. Там само. - С.98; 43. Там само. - С.100-107; 44. Там само. - С.123-124; 45. Рибак І. В., Красносілецький Д. П. Вказана праця. - С.233; 46. ЦДАГО України. - Ф.1. - Оп.20. - Спр.1305. - Арк.185; 47. Гальчевський-Войнаровський Я. Вказана праця. - Ч.2. - С.116; 48. Там само. - С.118-120; 49. Рибак І. В., Красносілецький Д. П. Вказана праця. - С.233; 50. Коваль Р. Яків Гальчевський-Орел, отаман Подільської повстанської групи // Симон Петлюра у контексті українських національно-визвольних змагань: Зб. наук. праць. - Фастів, 1999. - с.199; 51. ЦДАГО України. - Ф.1. - Оп.20. - Спр.1305. - Арк.185; 52. Там само. - Арк.187; 53. Гальчевський-Войнаровський Я. Вказана праця. - Ч.2. - С.124-125; 54. Рибак І. В., Красносілецький Д. П. Вказана праця. - С.233., Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВОВУ України). - Ф. Р-5.МКФ - Оп.1. - Спр.1369. - Арк.49; 55. ЦДАГО України. - Ф.1. - Оп.20. - Спр.1305. - Арк.191; 56. ЦДАВОВУ України. - Ф. Р - 5.МКФ - Оп.1. - Спр.1369. - Арк.49; 57. ЦДАГО України. - Ф.1. - Оп.20. - Спр.1305. - Арк.191; 58. Гальчевський-Войнаровський Я. Вказана праця. - Ч.2. - С.127; 59. Там само. - С.129; 60. Там само. - С.134-135; 61. Там само. - С.136-137 ; 62. Рибак І. В., Красносілецький Д. П. Вказана праця. - С.233; 63. ЦДАГО України. - Ф.1. - Оп.20. - Спр.1305. - Арк.194., Коваль Р. Вказана праця. - С.198; 64. ЦДАГО України. - Ф.1. - Оп.20. - Спр.1305. - Арк.195; 65. ДА СБУ у Хмельницькій області. - Спр.26404.- Арк.204; 66. ЦДАГО України. - Ф.1. - Оп.20. - Спр.1305. - Арк.194; 67. ЦДАВОВУ України. - Ф. Р - 5.МКФ - Оп.1. - Спр.1369. - Арк.49; 68. Гальчевський-Войнаровський Я. Вказана праця. - Ч.2. - С.138-142; 69. Там само. - с.143; 70. Рибак І. В., Красносілецький Д. П. Вказана праця. - С.233; 71. Завальнюк К. Вказана праця. - С.32; 72. Срібняк І. Вказана праця. - С.103; 73. Кульчицький Ю. Вказана праця. - С.199; 74. Там само. - С.200., Коваль Р. Вказана праця. - С.198; 75. Кульчицький Ю. Вказана праця. - С.199; 76. Гальчевський-Войнаровський Я. Вказана праця. - Ч.2. - С.149-150; 77. ЦДАГО України. - Ф.1. - Оп.20. - Спр.1305. - Арк.198; 78. Там само. - Арк.200; 79. Там само. - Арк.202; 80. Гальчевський-Войнаровський Я. Вказана праця. - Ч.2. - С.145; 81. Там само. - С.147; 82. ЦДАГО України. - Ф.1. - Оп.20. - Спр.1305. - Арк.204; 83. Гальчевський-Войнаровський Я. Вказана праця. - Ч.2. - С.148; 84. Там само. - с.153-154; 85. Там само. - с.155-161; 86. Срібняк І. Вказана праця. - С.103; 87. Рибак І. В., Красносілецький Д. П. Вказана праця. - С.233; 88. ДА СБУ у Хмельницькій області. - Спр.26404.- Арк.205; 89. ДАХО (ГО). - Ф. Р - 1010. - Оп. 1. - Спр. 207. - Арк.22; 90. Рибак І. В., Красносілецький Д. П. Вказана праця. - С.233; 91. Рибак І. В., Красносілецький Д. П. Вказана праця. - С.233., Коваль Р. Вказана праця. - С.212; 92. ДАХО (ГО). - Ф. Р - 1010. - Оп. 1. - Спр. 207. - Арк.24; 93. ДА СБУ у Хмельницькій області. - Спр.26404.- Арк.205; 94. ДАХО (ГО). - Ф. Р - 1010. - Оп. 1. - Спр. 207. - Арк.24; 95. ЦДАГО України. - Ф.1. - Оп.20. - Спр.1305. - Арк.216; 96. Коваль Р. Вказана праця. - С.212; 97. ЦДАГО України. - Ф.1. - Оп.20. - Спр.1305. - Арк.222; 98. Коваль Р. Вказана праця. - С.212; 99. Рибак І. В., Красносілецький Д. П. Вказана праця. - С.233; 100. ЦДАГО України. - Ф.1. - Оп.20. - Спр.1305. - Арк.222; 101. ДА СБУ у Хмельницькій області. - Спр.26404.- Арк.205; 102. Рибак І. В., Красносілецький Д. П. Вказана праця. - С.233; 103. Коваль Р. Вказана праця. - С.213; 104. Рибак І. В., Красносілецький Д. П. Вказана праця. - С.233; 105. Коваль Р. Вказана праця. - С.213; 106. Рибак І. В., Красносілецький Д. П. Вказана праця. - С.233; 107. ДАХО (ГО). - Ф. Р-1010. - Оп.1. - Спр.207. - Арк.47; 108. Там само. - Арк.42; 109. ДА СБУ у Хмельницькій області. - Спр.26404.- Арк.206., ДАХО (ГО). - Ф. Р-1010. - Оп.1. - Спр.207. - Арк.24; 110. Коваль Р. Вказана праця. - С.215; 111. Там само. - С.216; 112. Державний архів СБУ. - Ф.13. - Спр.194. - Арк.38 зв; 113. Сліпченко В. А. Вказана праця. - С.88; 114. Коваль Р. Вказана праця. - С.218., Державний архів Житомирської області (далі ДАЖО). - Ф. Р-1657. – Оп.5. - Спр.62. - Арк.31; 115. Коваль Р. Вказана праця. - С.219; 116. Там само. - С.220; 117. Коваль Р. Вказана праця. – С.204; 118. Рибак І. В., Красносілецький Д. П. Вказана праця. - С.234; 119. ДАЖО. - Ф. Р-1657. - Оп.5. - Спр.89. - Арк.28; 120. Там само. - Арк.41; 121. Рибак І. В., Красносілецький Д. П. Вказана праця. - С.234; 122. Коваль Р. Вказана праця. - С.220; 123. Рибак І. В., Красносілецький Д. П. Вказана праця. - С.234; 124. Коваль Р. Вказана праця. - С.220; 125. Там само. - С.221; 126. ДА СБУ у Хмельницькій області. - Спр.26404.- Арк.5, 86; 127. Коваль Р. Вказана праця. - С.222; 128. Там само. - С.223; 129. Там само. - С.224.

Н.П. Гончарова

ПРОБЛЕМИ НЕПУ В ДОСЛІДЖЕННЯХ 1920-Х РР.

Початок 1920-х рр. в Україні характерний утвердженням на її землях радянської системи влади. Після шести років безперервних війн і революцій, збройної боротьби, епідемій та вимушеної еміграції Україна втратила приблизно від 3 до 4 млн. чол. Промисловість була зруйнована, різко скоротилось виробництво, інфляція досягла немислимих масштабів.

Причини катастрофічного стану економіки полягали не лише у воєнній руйні. Значною мірою це був наслідок політики "воєнного комунізму" – системи політичних та економічних заходів, яку більшовики застосовували в 1918–1921 рр.

У ці роки вся промисловість і торгівля були націоналізовані, приватна торгівля заборонена. Конфісковану в поміщиків землю передали селянам, але водночас запровадили продрозкладку, за якою з урожаю кожному члену селянської родини залишали невелику норму, а решту відбирали в державні фонди за допомогою "продзагонів", комітетів незаможних селян. Саме тому, з метою повного висвітлення подій того часу, доведення до сучасного читача реалій 20-х років ХХ століття, автор спробує проаналізувати праці вчених-істориків, економістів та зробити певні висновки стосовно тогочасних подій.

"Воєнний комунізм" був спробою безпосереднього переходу до виробництва і розподілу на комуністичних засадах – без приватної власності, ринку і товарно-грошових відносин. Ясна річ, ця спроба повністю провалилася. Україна особливо постраждала від цієї політики: її багаті природні та продовольчі ресурси нещадно експлуатувалися більшовиками. Така ситуація викликала масове невдоволення українського селянства. Саме цим і вмотивоване рішення В.Леніна щодо заміни розкладки натуральним податком. Це поклато початок системі заходів, яка згодом отримала назву "нова економічна політика" (скорочено – НЕП). Вона тривала сім років і була характерна певним економічним полегшенням для суспільства, відродженням ринкових відносин. Окрім непу, 1920-і рр. для України були ознаменовані відродженням української церкви і сплеском гуманітарних наук, часом українізації усіх сфер життя і збройною повстанською боротьбою проти влади Рад, репресіями і терором проти всього українського та колективізацією вже в кін. 1920-х рр. Ці означені риси українського суспільства 1920-х рр. засвідчують насиченість згаданих років подіями, наслідки яких визначили долю України в наступні щонайменше 60 років.

Старе римське прислів'я говорить: "Історія є вчителькою життя" (*historia magistra vitae est*). Вивчення уроків тих часів дасть змогу уникнути нам багатьох помилок тепер і в майбутньому. Задля цього здійснено огляд історіографічних студій вище означених сегментів розвитку українського суспільства. Історіографія непу своїми початками сягає 20-х рр. ХХ ст. Вона поділяється на декілька етапів, кожен з яких характерний обставинами політичного, економічного характеру. На вивчення даної проблеми великий вплив мала нова ідеологія. Адже історія розглядалась як засіб впливу на тогочасне суспільство. Наслідок боротьби за українську державність у 1917-1921 рр. не залишали у більшості науковців сподівань на відновлення науки без кон'юнктури, обслуговування влади. Не можна оминати й вплив на стан розробки проблеми економічної політики більшовиків і фактору часу. Науковцям слід було працювати "із сирим матеріалом", який не "відстоявся" або ж був для багатьох недоступним.

Вище названі обставини обумовили характер робіт 1920-х рр. Найбільшої довіри заслуговують роботи економістів, особливо тих, хто й до 1917 р. займався розробкою прикладних проблем ринкової економіки. Це, насамперед, роботи О.Чаянова та О.Челінцева¹, В.Матюхіна і Нікітіна², де досліджувалися проблеми сільського господарства, зокрема його ролі та місця в системі ринку. Не позбавленими актуальності є статті російських економістів Л.Пумп'янського та С.Прокоповича³, видані за кордоном.

С.Прокопович довів, що причини зростання і розвитку господарства полягають у ліквідації комуністичних засад організації господарства. Вважаючи, що 1921-1925 рр. неп вичерпав себе, фахівець, однак, не називає фактор правлячої партії, яка унеможливила господарський розвиток ринку. Політико-економічні особливості еволюції приватного капіталу в СРСР, теоретичні проблеми перехідного періоду, роль та місце приватного підприємства в торгівлі, сільському господарстві, промисловості і товарно-грошових відносинах досліджував Ю.Ларін (М.З.Лур'є)⁴. Концептуально його твори віддзеркалювали програмні положення більшовицької партії стосовно приватного сектора, а також принципи формаційно-класового аналізу суспільного розвитку. Запропонована ним періодизація еволюції приватного капіталу мала триступеневу хронологічну послідовність: становлення (1921-1923), розвитку (1924-1926), державного планового регулювання (1927 р.). Для Ю.Ларіна приватний капітал не абстрактна економічна категорія, а насамперед система соціально-класових відносин, виразником яких була наявність експлуатації, капіталістичного нагромадження.

Як антисоціалістична, антисуспільна та антипролетарська сутність приватного капіталу висвітлена у працях А.Гінзбурга⁵, С.Струмиліна⁶, І.Мінгуліна⁷, І.Кондрушкіна⁸. На загал в літературі 1920-х рр. існувало близько 20 визначень приватно-підприємницької діяльності. Найпоширеніших виявилось два – "приватний капітал" та "приватне підприємство". Саме тоді виникла і відповідна класифікація соціально-економічних типів приватних підприємств: "непмани", "середній та крупний непман", "дрібнобуржуазне населення", "куркуль-лихвар", "куркуль-підприємець", "куркуль-скупщик", "радянська буржуазія".

Важливе значення у вивченні відродження ринкових відносин мають праці дослідників-фахівців прикладної економіки. Особливістю цієї групи робіт є виклад матеріалу на основі статистичних даних та майже цілковита відсутність ідеологічних нашарувань. У цьому зв'язку пильної уваги заслуговує праця П.Ляшенка⁹. Ця праця була однією з перших в СРСР, в Україні зокрема, в якій автор зробив спробу дати теоретичне підґрунтя торгівлі, висвітлити проблеми її організації.

У другій половині 1920-х рр. вийшли друком дві монографії, в яких розглядалися проблеми розвитку і перспективи приватного капіталу. Праця І.Мінгуліна "Шляхи розвитку приватного капіталу"¹⁰ становить ґрунтовне дослідження на основі широкого кола статистичних даних тенденцій розвитку приватного капіталу в основних галузях господарства. Висновок автора про те, що питома вага приватного капіталу в радянській економіці є незначною і має тенденцію до зменшення, дає підстави стверджувати, що монографія об'єктивно відображала тогочасні реалії.

У праці Ц.Крона "Приватна торгівля в СРСР"¹¹ досліджуються витoki, роль приватного капіталу в розвитку торгівлі у період непу, стан приватної торгівельної мережі. Характеризуючи приватну торгівлю, автор спирається також на статистичні дані про питому вагу приватного капіталу в торгівлі ряду українських губерній, характеризує витoki приватного капіталу.

Активну участь у розробці проблем відновлення ринкових відносин в Україні брав проф. Ф.Свищев. Його праця "Регулювання товарообігу"¹² цікава не лише конкретною характеристикою торгівельної мережі, висновками щодо тенденції її розвитку, розкриттям засобів державного регулювання торгівлі, а й історичними розвідками досвіду регулювання торгівлі у давній Індії, Римі тощо. Звернення автора до історії робить його висновки про необхідність державного регулювання ринкових відносин більш переконливими.

Групу робіт економістів доповнюють колективні праці на замовлення радянського уряду. Загальною рисою таких робіт є ґрунтовність, глибина викладення матеріалу, конкретність і наукова обґрунтованість висновків. Деякі з них підготовлені спеціальними комісіями. Створена Радою Праці і Оборони комісія, до складу якої входив М.Кондратьєв, вивчала процес розбудови ринкової економіки у 1921/1922 рр. Результати роботи комісії було опубліковано у вигляді праці, де висвітлювався широкий спектр складових ринкової економіки: питання ціноутворення, кредитування торгівлі, діяльності бірж та ярмарків, організації торгівлі в регіонах, стан державної, кооперативної та приватної торгівлі. Водночас у загальній картині проблем непу особливості цього періоду в Україні не відбито. Автори роботи обмежуються наведенням лише окремих фактів, наприклад про роботу деяких українських бірж, а республіку вважають провінцією.

Народним комісаріатом торгівлі СРСР було підготовлено ще одну колективну працю "Внутрішня торгівля СРСР та її регулювання в 1923-1924 рр. та у першому кварталі 1924-1925 рр.". У роботі аналізується державна, кооперативна та приватна торгівельна мережа, обсяг товарообігу, вплив грошової реформи на стан внутрішнього ринку, торгівельна діяльність акціонерних товариств.

Проблеми розвитку дрібної промисловості розглядалися в статті Д.Шапіро "Шляхи і перспективи кустарного виробництва"¹³. Висновки автора стали заручниками офіційної політики щодо дрібного виробництва, оскільки дослідник помилково вважав кустарне виробництво безперспективним.

На межі 1920-х і 1930-х рр. вийшла друком стаття Б.Берковського "До питання про характеристику грошової системи СРСР"¹⁴. Автор доводить, що грошова форма відносин в умовах "соціалістичного господарювання" є деформованою, оскільки відносини між металургійною і рудовидобувною промисловістю можуть бути безгрошовими, а ціни не є регулятором ринку. Вона визначалася не ринковою конкуренцією, а встановлювалася державою. Це одна з небагатьох робіт економістів, яка зазнала впливу більшовицької ідеології.

Наступну групу праць представлено розвідками організаторів господарської роботи. Фокусує на собі увагу книга В.Бутковського "Іноземні концесії в народному господарстві СРСР".¹⁵ У цій праці питання залучення іноземного капіталу до економіки СРСР у формі концесій глибоко розкривається на основі багатого фактичного і достовірного матеріалу. Особливістю цієї праці є історичні екскурси, які проливають світло на значення і можливі наслідки іноземних концесій. В.Бутковський аргументує, що іноземні підприємці усвідомили можливість впровадження бізнесу в СРСР, однак політика націоналізації стримувала плани іноземців.

Проблеми подолання фінансової розрухи, висвітлюються у праці Г.Сокольнікова "Нова фінансова політика: на шляху до твердої валюти"¹⁶. Г.Сокольнікову, на той час керівнику фінансового відомства країни, вдалося зберегти власний погляд на роль грошей у господарстві в той час, коли

пропонувалися безгрошові виміри праці. Він доводить необхідність денационалізації частини підприємств, відновлення і розвитку ринкової основи господарства, скасування державної монополії зовнішньої торгівлі. Його погляди залишилися актуальними і наприкінці ХХ ст., що засвідчило перевидання праць фінансиста.

Варта уваги робота наркома внутрішньої торгівлі у 1922-1924 рр. А.Лежави "Внутрішня торгівля 1923р."¹⁷, в якій відзеркалено процес реалізації економічної політики партії більшовиків у сфері торгівлі, показано позитивні зрушення в організації апарату торгівлі, показано позитивні зрушення в організації апарату управління внутрішньою торгівлею, в обсягах товарообігу, у формуванні інфраструктури ринку. Наголос А.Лежава зробив на питаннях розвитку державної торгівлі та необхідності планового регулювання внутрішнього товарообігу.

У роботі П.Коломойцева "Торгівля і соціалізм. Економіка і політика торгівлі в СРСР"¹⁸ розкрито роль торгівлі у побудові соціалізму, дано оцінку зовнішньому та внутрішньому товарообігу. Досить цікавими є дані щодо розвитку та форм торгівлі. Водночас бракувало ідей щодо перспектив торгівлі. Звертають на себе увагу керуючими справами Ради з'їздів промисловості, торгівлі та транспорту М.Виноградського¹⁹, заступника голови комісії з внутрішньої торгівлі України Я.Гольберта.²⁰

У цих роботах визначається тактика вдосконалення організації торгівельної справи в СРСР і Україні. М.Виноградський розглядає проблеми торгівлі в роки непу. У своїх статтях він обстоює ідеї державного регулювання торгівлі, монополії зовнішньої торгівлі, посилення планових засад у економіці. Стан торгівлі в 1920-і рр. відображають і праці юристів, зокрема Є.Данилової²¹ та академіка Всеукраїнської академії наук В.Гордона²². Автори розкривають структуру вищих керівних та місцевих органів регулювання торгівлі, правову основу діяльності народного комісаріату внутрішньої торгівлі СРСР, Вищої ради народного господарства.

Отже, пріоритет у розробці практичних завдань непу, аналізі процесу відновлення ринкових відносин, висвітленні його проблем у науковій літературі належить економістам, юристам фахівцям торгівлі. Розкриваючи економічні та правові аспекти непу, вони обходили політичні питання.

Історичні праці з проблем економічної політики представлено лише монографією професора В.Устинова "Еволюція внутрішньої торгівлі СРСР"²³, в якій послідовно розкривається стан внутрішньої торгівлі Росії на початку та під час I світової війни, висвітлюється сутність політики "воєнного комунізму" та її руйнівний вплив на внутрішній ринок, доводиться необхідність відновлення ринкових відносин.

Відсутність робіт з історії нової економічної політики пояснюється, головним чином, фактором часу, про що йшлося вище. По-друге, радянська історична наука переживала період свого зародження. Більшовики зробили історію знаряддям власної ідеології. Відтак акцентувалась увага на історії РКП(б) та історії революційних рухів.

Таким чином, історіографію проблеми відродження ринкових відносин в Україні у 20-і рр. представлено працями економістів, партійно-державних діячів, фахівців-практиків. Звісно, критикувати тогочасних вчених, робити упереджені висновки ми не маємо права, адже, як сказав Ернест Ренан: „Талант историка состоит в том, чтобы создать верное целое из частей, которые верны лишь наполовину”.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Челинцев А., Матюхин В. Динамика крестьянского хозяйства. – М., 1928.- С.34; 2. Никитин К. Частный капитал в СССР. – М.-Л., 1927.- С. 109-110; 3. Прокопович С. Что дал России нэп //Взгляд со стороны. – М., 1991. - С. 25-41; 4. Ларин Ю. Пути развития частного капитала. – М.-Л., 1977.- С.19-23; 5. Гинзбург А. Частный капитал в народном хозяйстве СССР.-М.Л., 1927.- С. 37-42; 6. Струмилин С. Судьбы частного капитала в СССР// Плановое хозяйство.-1926.- №9.- С. 9-32; 7. Мингулин И. Пути развития частного капитала. – М.-Л., 1977.- С. 125-130; 8.Кондрушкин И. Частный капитал перед советским судом (Пути и методы накопления, по служебным и ревизионным делам 1918-1986 гг.).– М., 1927.- С.48; 9.Ляшенко П. Экономика торговли. Теория и организация.– М., 1925.- С. 98-112; 10. Мингулин И. Пути развития частного капитала. –М.-Л., 1977.- С. 120-125; 11.Крон Ц. Частная торговля в СССР. – М., 1926.- С. 57-58; 12. Свищёв Ф. Регулирование товарооборота. – К., 1926.- С. 119-121; 13. Шапиро Д. Пути и перспективы "кустарного производства" // Проблемы экономики. – 1929. №7-8.-С. 34-46, 53-57; 14. Берковський Б. К вопросу о характеристике денежной системы СССР // Проблемы экономики. – 1929. – №7-8.- С. 21-26, 42-44; 15. Бутковский В. Иностранные концессии в народном хозяйстве СССР. – М. – Д., 1928.- С. 77-81; 16. Сокольников Г. Новая финансовая политика: на пути к твердой валюте. – М.,1991.- С. 98-103; 17. Лежава А. Внутренняя торговля 1923 года. – М., 1924.- С. 98-105; 18.Коломойцев П. Торговля и социализм. Экономика и политика торговли в Советском

Союзе.- Х.,-1924.- С. 64-68; 19.Виноградарский Н. Ближайшие задачи торговой политики// Вестник промышленности, торговли и транспорта.-1925.-№10.- С. 47-53; 20. Гольберт Я. Состояние торговли и ее задачи// Промышленность и торговля Украины.-1923.-№9.- С. 26-29; 21. Данилова Е. Советское торговое право.-М.-Л., 1925.- С. 47-62; 22. Гордон В. Система торгового права. -Х., 1924.- С.98-124; 23. Устинов В. Эволюция внутренней торговли СССР.- М., 1925.- С. 78-92.

Н.П. Кузьмінець

БІЛЬШОВИЦЬКА ПОЛІТИКА “ОЖИВЛЕННЯ” РАД І ЇЇ ПРОВЕДЕННЯ НА ПОДІЛЛІ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 20-Х РР. ХХ СТ.

В умовах політичної і економічної реформ, які проходять в Україні, зростає необхідність у глибоких наукових дослідженнях її історії, об'єктивному аналізі механізмів формування і функціонування органів влади. Процеси демократизації, зокрема, потребують всебічної оцінки суті і значення місцевих Рад, організаційних форм їх діяльності, причин нереалізованих можливостей.

Оцінюючи результати суспільного розвитку в умовах тоталітаризму, слід підкреслити, що монополія однієї партії на владу, командно-адміністративна система управління, панування беззаконня призвели до серйозних прорахунків, деформацій і перероджень в суспільстві. Тому тільки реальна оцінка історичних процесів і уявлень може забезпечити об'єктивне переосмислення історії місцевих Рад.

Звернення до досвіду організації влади на місцях продиктоване не тільки зацікавленістю до минулого. Воно життєво необхідне для сьогоденної діяльності місцевих Рад, яку б форму вони не мали у майбутньому. Правдиве розкриття ролі місцевих органів влади, становлення і діяльності їх структур в 20-ті роки, аналіз помилок є необхідною умовою вирішення ключових проблем, які виникли на сучасному етапі розвитку української держави. Сказане значною мірою обумовлює актуальність обраного предмета дослідження.

В 20-ті роки місцеві Ради законодавчо, формально були органами радянської влади. Але в період становлення тоталітаризму вони були позбавлені можливості реально виконувати свої функції і стали лише ширмою для партійно-адміністративного диктату. Це повинно орієнтувати науку на отримання уроків минулого, без врахування яких неможливо розраховувати на безпомилковість сучасних перетворень.

У цьому зв'язку цікава історія радянського будівництва, зокрема спроба „оживлення Рад”, здійснена на Поділлі в першій половині 20-х років ХХ століття.

Останнім часом зростає увага істориків до вивчення проблем радянського будівництва, зокрема до більшовицької політики „оживлення” Рад в зазначений період. Проте її реалізація на Поділлі висвітлена недостатньо. Цієї проблеми у всеукраїнському масштабі торкалися тогочасні партійні та державні діячі України – М.Ф. Володимирський, С.М. Власенко, А.І. Буценко, Д.З. Мануїльський.¹ Пізніше деякі особливості політичної трансформації Рад висвітлювали Б.М. Бабій, О.В. Гонтар, М.М. Олійник, П.К. Стоян, В.Ф. Шарапа.² Вагомий внесок у вивчення проблем радянського будівництва в роки нової політики в сучасній історіографії зробив С.В. Кульчицький.³ Деякі аспекти даної проблеми знайшли відображення у регіональних дослідженнях П.С. Григорчука, О.А. Мельничука, Ю.А. Зінька.⁴ В цих працях започатковано вивчення проблеми радянського будівництва на Поділлі в першій половині 20-х років.

Автор даної статті поставила за мету дослідити становище місцевих органів влади на Поділлі після закінчення громадянської війни, проаналізувати заходи місцевих більшовиків по „оживленню” Рад, розкрити механізм і наслідки контролю місцевих органів влади з боку партійних органів, виявити інші фактори, які негативно впливали на діяльність місцевих Рад Подільської губернії.

Об'єктивна необхідність у лібералізації суспільного ладу, в тому числі „оживленні” Рад після закінчення громадянської війни, була більш ніж очевидною.

На початку 1921 року політика „воєнного комунізму” виявилася повністю непридатною. Розгортання масового селянського руху, який охопив значну територію країни, в т.ч. Поділля, наростання страйкової боротьби робітників, хвилювання в армії свідчили про небажання трудящих мас миритися зі становищем, яке склалося в роки війни.

Політична система, яка сформувалася в роки „воєнного комунізму”, піддавалася жорсткій критиці з боку небільшовицьких партій і організацій. Більшовикам ставили за вину узурпацію влади, дискримінацію демократії, згортання діяльності місцевих Рад.